

Maak van je klas een taalgemeenschap

Vorige maand pleitten **Erik Meester** en **Anna Bosman** in *Didactief* voor het aanbieden van culturele kennis en een rijke woordenschat aan jonge kinderen. Hoe doe je dit precies?

De ontwikkeling van woordenschat is essentieel om goed te leren lezen. Lezen is vervolgens essentieel voor succesvolle deelname aan vervolgonderwijs en arbeidsmarkt. Helaas, kinderen worden niet geboren met die woordenschat of met achtergrondkennis. Als je jonge kinderen goedbedoeld laat 'groeien en bloeien' in hun eigen tempo, reproduceer je hun sociaaleconomische status: hoogopgeleide ouders stellen hun kinderen doorgaans aan veel meer taal bloot.

Sociaaleconomisch kwetsbare kinderen taal onthouden, is daarom onrechtvaardig. Zij moeten

juist planmatig worden blootgesteld aan veel rijke taal: lees ze bijvoorbeeld (interactief) voor en laat ze in gesprek gaan over interessante onderwerpen. Zo wordt school voor hen plezieriger, leren ze veel meer woorden en ontwikkelen ze de nodige achtergrondkennis om in de hogere klassen te begrijpen wat ze horen en lezen. Dat zal hun leermotivatie ten goede komen in hun schoolloopbaan en ze een eerlijke kans geven op succesvolle participatie in de samenleving.

Situatieschets

Hoe bevorder je precies de kennis en woordenschat van je leerlingen? Volgens onderzoek lijkt een combinatie van impliciete blootstelling aan en expliciete instructie van de woordenschat het meest geschikt. Maar geïsoleerde woordenschatontwikkeling (bijvoorbeeld met woordenlijsten) is matig effectief, beperkt en saai, en weet de prestatiekloof tussen kinderen uit welgestelde en minder welgestelde milieus niet te verkleinen. Om een beeld te geven: door geïsoleerde woordenschatontwikkeling leert een kind maximaal zo'n vierhonderd woorden per jaar, maar een zeventienjarige moet tienduizenden woorden kennen om succesvol deel te nemen aan een vervolgopleiding.

Het gaat erom dat er in elke klas veel cultureel rijke taal wordt geuit. Anders zullen met name de leerlingen met een taalarme achtergrond de benodigde woordenschat nooit ontwikkelen. De psycholinguïstiek kent in dit kader twee belangrijke concepten: situatieschets en taalgemeenschap. Het eerste (*situation model*) is een grafische weergave van de achtergrondkennis die de leerling nodig heeft om een tekst te begrijpen. Bijvoorbeeld: welk 'beeld' hebben leerlingen bij het oude Egypte? Het tweede (*speech community*) is wat je krijgt als iedereen in het klaslokaal zich kan beroepen op die ene situatieschets die nodig is om de les, bijvoorbeeld over piramides, te begrijpen.

Voorkennis

We zijn ons er meestal niet van bewust: als we een tekst lezen, moeten we niet alleen kunnen vertrouwen op onze relevante woordenschat, maar de schrijver veronderstelt ook een hoop voorkennis. Die

Volg jij het nog?

Als je voorkennis mist, wordt het lastig om te begrijpen wat er staat. Neem deze tekst van Wikipedia: 'De beschrijving van systemen door middel van een golf functie betekent dat deeltjes zich, afhankelijk van de manier waarop ze worden waargenomen, soms als een deeltje in klassieke zin, maar soms als een golfverschijnsel gedragen. Zo kunnen bijvoorbeeld elektronenbundels, net als lichtbundels, brekingsverschijnselen en interferentie en diffractie vertonen. Andersom kan licht ook beschouwd worden als bestaande uit kwanta, die in het geval van licht fotonen genoemd worden, met een energie $E = h\nu$, waarin h de constante van Planck en ν (de Griekse letter nu) de frequentie van het licht.' Probeer hier maar eens leesstrategieën toe te passen, als je de nodige woordenschat en achtergrondkennis mist.

Voor menig lezer is deze tekst (over kwantummechanica) waarschijnlijk erg demotiverend. Dat bewijst nog eens hoe belangrijk het is om je klas te benaderen als een taalgemeenschap: een sociale groep waarin je voortdurend 'bouwt' aan een algemeen vormende en gedeelde woordenschat en een kennisbasis (situatieschetsen) waaraan elke leerling succesvol kan deelnemen.

Interactief voorlezen of een gesprek voeren over inhoudelijk uitdagende onderwerpen helpt om achtergrondkennis te ontwikkelen.

voorkennis kun je beschouwen als een situatieschets en deze kun je gebruiken om verborgen verbanden te leggen en de tekst te begrijpen. Neem een ogenschijnlijk eenvoudig tekstje zoals: 'Ik kan mijn dochters er maar niet van overtuigen dat hun bedden geen trampolines zijn. De huurbaas zet ons onder druk om naar de begane grond te verhuizen.' **Ook al ken ik alle woorden in deze korte tekst, dan moet ik als lezer alsnog achtergrondkennis meebrengen** om de tekst te begrijpen – springen op de bedden geeft kennelijk geluidsoverlast aan de onderburen, deze buren hebben erover geklaagd, de huurbaas wil hen graag tevreden houden, en als dit gezin op de begane grond zou wonen, zou niemand het geluid horen.

Begrijpend lezen bij zaakvakken

In veel methodes voor begrijpend lezen oefenen leerlingen de volgende leesstrategieën: voorspellen en voorkennis activeren, onduidelijkheden ophelderen, samenvatten, vragen stellen, en verbanden leggen. Onderzoek laat zien dat het aanleren van deze strategieën slechts deels succesvol is; tien lessen hebben evenveel effect als vijftig lessen. Een voorbeeld maakt dat duidelijk. Stel, je komt thuis met een IKEA-kast die je in elkaar moet zetten. In de handleiding staat: 'Breng de dingen met elkaar in verband, stop af en toe, kijk ernaar, en evalueer hoe het gaat, want dat helpt je ook om terug te denken aan andere meubels die je ooit in elkaar hebt gezet.' Geen slechte tips, maar je hebt ze relatief snel aangeleerd en ze zijn

onbruikbaar zonder achtergrondkennis (zie ook kader). Het helpt om je onderwijs in te richten met cultureel kennisrijke thema's waarin leerlingen een aantal weken worden ondergedompeld. Zo voorkom je dat het elke dag ergens anders over gaat en dat vooral zwakkere leerlingen de draad kwijtraken. Begrijpend lezen is op veel scholen een apart vak, maar volgens onderzoek is het raadzaam om het te integreren met wetenschap en techniek, de kunsten en wereldoriëntatie. We leren taal nu eenmaal beter in een rijke, samenhangende context, en de zaakvakken kunnen die context bieden. Om de woorden uit 1921 van de Engelse hoogleraar George Sampson te parafraseren: elke leraar die in het Nederlands lesgeeft, is óók een leraar Nederlands. ■

Dompel leerlingen wekenlang onder in kennisrijke thema's

Erik Meester is docent aan de Radboud Universiteit en was voorheen onderwijsadviseur. Anna Bosman is verbonden aan het Behavioural Science Institute/Radboud Universiteit. Lees ook van Erik Meester en Anna Bosman: Kennis van de wereld is zijn opstapje (Didactief, maart 2019).

Bekijk de bronnen op didactief-online.nl. Lees ook: De silver bullet volgens Hirsch, Didactief, januari/februari 2019.